

Ovanför den öppna spisen i landshövdingens arbetsrum vakar Karl IX som en gång var hertig av Södermanland. Residensets förnämsta prydnader är nog Johan Sevenboms målningar av kungliga slott som sattes upp i rummet vid ombyggnaden 1907.

Residenset i Nyköping

Södermanlands län är ett av 'urlänen' – ett av de elva hövdingedömen som tillkom genom 1634 års regeringsform. Ursprungligen residerade landshövdingarna på Nyköpingshus, men Konungens befallningshavande blev husvill när stora delar av slottet förstördes i stadsbranden 1665. Dåvarande landshövdingen Erik Sparre byggde sig i stället ett hus inne i själva staden. Sparres hus fungerade som landshövdinge-

Länsresidenset i Nyköping gömmer en ovanlig konstskatt. På väggarna i landshövdingens tjänsterum finns åtta väggmålningar som egentligen var avsedda för Lilla galleriet på Stockholms slott

residens tills också det gick upp i lågor när Nyköping brändes av ryssarna 1719. Som ersättning uppförde landshövding Nils Gyllenstierna 1724–26 ett nytt residens vid förborgens södra sida på Nyköpingshus, det så kallade Gamla residenset, som numer är hemvist för Sörmlands museum.

Gyllenstiernas residens var för litet redan från början och när Nils Adam Bielke blev landshövding 1761 före-

drog han att bo i sitt eget hus inne i staden, ett mönster som följdes av de kommande hövdingarna.

Landshövdingens byggnadspassion

År 1806 blev Fabian Ulfsparré af Broxvik Kunglig Majestäts befallningshavande i Södermanlands län och eftersom kronan inte kunde tillhandahålla en ståndsmässig bostad tog han saken i

egna händer och lät uppföra det nuvarande residenset på stadens förnämsta tomt vid Stora Torget.

Det var en rejäl anläggning som Ulfsparré byggde. Ett tre våningar högt och nio fönsteraxlar brett hus med två flyglar som är två våningar höga och åtta fönsteraxlar breda.

Mot torget fick huset två ingångar och en körport i mitten. Vid Hospitalsgatan placerades ekonomibyggnaderna

med bland annat stall och vagnshus.

Karaktäristiska drag för den sengustavianska nyklassicismen är kompositionen med en huvudbyggnad flankerad av lägre flyglar, så kallade pocher, och den släta, ytterst sparsamt dekorerade fasadmuren. Ett ålderdomligt drag är däremot de brutna taken som hör hemma i rokokons formspråk. I residenset ingår delar av en äldre byggnad, det Kejserska huset.

Residensbygget tärde hårt på Ulfsparres kassa, för att inte säga tömde den helt. Joachim Staël von Holstein skriver i sin dagbok om ett besök i Nyköping 1815:

«I Nyköping åt vi middag på källaren efter matsedel. Vid bordet satt en Ingeniör, som omtalte Landshövding Ulfsparres byggnadspassion, att det stora nya huset, som han uppfört på Torget, kostat honom Tistads sköna

gård och 40 000 Rdr. Banco och då det ännu ej var fullfärdigt sålde han det för 25 000 Rdr. Banco till kronprinsen som därav gjorde en present till Nyköpings Lähn och är nu Landshövdinge residens.»

Ulfsparres hus övertogs av kronan 1815 och är fortfarande i statens ägo. År 1935 blev residenset statligt byggnadsminne, eller byggnadsminnesmärke som det hette då.

Bo Hammarskjöld var landshövding i Södermanlands län 1935–58. Hans son Dag blev generalsekreterare i Förenta nationerna. Här är Bo Hammarskjöld fotograferad tillsammans med sin hustru Signe Fries i nuvarande Blå salongen.

Blå salongen på landshövding Hammarskjölds tid.

År 1906 inledde Lennart Reuterskiöld sin långa landshövdingetid – han stannade kvar i ämbetet till 1927. Vid hans tillträde var residenset tämligen förfallet och därför genomfördes åren 1907–08 en omfattande renovering av huset.

Arkitekt för ombyggnaden var Lars Johan Lehming, bland vars övriga arbeten märks professorsvillorna på Experimentalfältet vid Frescati i Stockholm, som byggdes 1906–07. Tyvärr revs de flesta villorna när universitetet byggdes och i dag finns endast en av dem kvar. I professorsvillorna kommer det brittiska inflytande till uttryck som också kommer till tals i residenset – i utformningen av hallen och i matsalens stucktak.

Vid ombyggnaden sattes de båda sidoentréerna igen och körporten i mitten av huset blev i stället residensets huvudentré. Här inreddes en entréhall med en monumental trappa upp till 'piano nobile' där den mynnar i en stor hall som sträcker sig tvärs över husets hela bredd. Öster om den övre hallen placerades landshövdingens tjänsterum och länsstyrelsens arbetslokaler och väster om hallen inreddes en representationssvit.

På 1930-talet ersattes de gamla ekonomibyggnaderna med nya kontorsflyglar i väster och öster efter ritningar av arkitekt Göran Pauli. Samtidigt togs de båda entréerna i torgflyglarna upp på nytt. Pauli som var son till konstnären Georg Pauli var «tjänstgörande arkitekt utom stat» vid Kungl. Byggnadsstyrelsen och sedan 1931 stadsarkitekt i Jönköping. Den östra flygeln, vid Hospitalsgatan, tillbyggdes i början av 1940-talet efter ritningar av Arvid Stille som var länsarkitekt i Södermanlands län 1930–53.

När Mats Lemne tillträdde som landshövding 1970 upphörde huset vid Stora Torget att vara landshövdingeresidens. På den tiden gick E4 tvärs över torget, som också var ett omtyckt rendez-vous för Nyköpingsbygdens raggare och bostaden högst upp i residenset tycktes inte kunna erbjuda ostörd nattsömn. I stället köpte Byggnadsstyrelsen en villa i Östra Bergen, som fortfarande är landshövdingens tjänstebostad. Landshövdingen i Södermanlands län är därigenom den ende hövding som inte bor på länsresidenset.

Residenset uppfördes 1806 av Fabian Ulfsparré af Broxvik. Läget invid Stora Torget och kyrkan var stadens i särklass förnämsta.

Såväl bostadsvåningen som representationsvåningen i residenset vid Stora Torget inreddes till kontor och det mesta av den lösa inredningen skingrades.

Tillbaka till torget

I landshövdingens tjänstevilla finns det bara begränsade representationsmöjligheter och därför beslöt Fastighetsverket i samarbete med länsstyrelsen 1996 att återställa den gamla representationsvåningen i residenset vid Stora Torget. Eftersom länsstyrelsen behöver rummen även för annat än representation valde man den unika lösningen att i vardagslag använda representations-

våningen till kontor, sammanträdesrum och personalrum.

Ambitionen vid restaureringen har inte varit att återskapa någon bestämd epok i residensets historia utan de inredningar som Lars Johan Lehming skapade i början på 1900-talet har fått vara vägledande för utformningen av interiörerna. Det är inredningsarkitekterna Anja Welin och Carita Kull vid Statens fastighetsverk som svarat för inredningarna och hösten 1997 kunde representationsrummen återinrigas.

Representationsvåningen består av fem rum i fil längs residensets entrésida mot Stora Torget och av matsalen som ligger mot trädgårdssidan.

Från entrén leder trappan, som vid restaureringen har återfått sitt ursprungliga utseende, upp till övre hallen. Denna inreddes, i likhet med de andra representationsrummen, vid ombyggnaden 1907–08. Den är utformad som en 'living hall' – en hall som, efter engelskt mönster, också fungerar som ett slags vardagsrum. Rummets 'pièce de résistance' är den öppna spisen kring vilken man kan samlas kulna vinterkvällar framför en muntert sprakande brasa.

Möblerna i barockstil är tillverkade i början av 1900-talet och har tidigare stått i landshövdingens tjänsterum. Mattan är nyttillverkad och formgiven

av Carita Kull, som också har utformat det nytillverkade tidskriftsbordet. Stånduret och kristallkronan fanns sedan tidigare i huset.

Den förste landskapsmålaren

Öster om hallen finns landshövdingens tjänsterum som vid behov ingår i representationssviten. Under renoveringen av residenset 1907 sattes åtta stycken väggmålningar upp i rummet, som föreställer slotten i Vadstena, Örebro, Uppsala, Gripsholm, Ekolsund, Ulriksdal, Drottningholm och Strömsholm. De sex förstnämnda målningarna är utförda av Johan Sevenbom, medan Drottningholm och Strömsholm eventuellt är målade av Johan Carl Holst.

Johan Sevenbom, som föddes av fattiga föräldrar i Närke 1721 och avled i Stockholm 1784, betraktas som skaparen av den svenska landskapsmålar-skolan. Han var den förste konstnär i landet som helt ägnade sig åt landskaps- och vedutamaleri.

Särskilt berömd har den svit av 15 Stockholmsutsikter blivit som han målade för Stockholms rådhus. Målningarna som ger en livfull bild av det senare 1700-talets Stockholm tillkom mellan 1765 och 1785. Den sista vedutan *Utsikt från Kornhamnstorg över Mariatrakten* fullbordades efter konstnärens död av Elias Martin.

Sevenbom var sprungen ur enkla förhållanden och på 1740-talet kom han till Stockholm med ambitionen att utbilda sig till konstnär. Han blev an-

Ovan t.v. Biblioteket i den återuppståndna representationsvåningen.

T.v. Blå salongen används till vardags för sammanträden och som pausrum för länsstyrelsens anställda.

Ovan t.h. Hallen i representationsvåningen inreddes vid ombyggnaden av residenset 1907-08. Rummets 'pièce de résistance' är den öppna spisen som det nu åter går att elda i.

tagen som elev vid Kongl. Ritareakademien och dess ledande kraft, den franske målaren Guillaume Taraval, tog honom under sitt beskydd. Sevenbom insåg emellertid att det bara var genom studier utomlands som han skulle kunna utvecklas som konstnär. En möjlighet till detta erbjöds när Taravals son efter faderns död skulle återvända till Frankrike och Sevenbom kunde följa med som hans betjänt. Konstnären stannade i Frankrike i närmare tio år och återkom till Sverige vid midsommartid 1760.

Åter i hemlandet ansökte Sevenbom 1762 om att få bli antagen till slottsmå-

lare på Stockholms slott vilket dock avsågs av Slottsbyggnadsdeputationen. Emellertid saknades dekorationer till väggfälten i det så kallade Lilla galleriet på Stockholms slott och Sevenbom fick i stället för fast anställning i uppdrag att måla vyer av några av landets kungsgårdar. Han påbörjade omedelbart arbetet och 1763 var den första målningen, som föreställer Gripsholm, färdig.

Även Ulriksdalstavlan fullbordades 1763, därefter Vadstena 1766, Örebro 1770, Uppsala 1771 och slutligen Ekolsund som troligen blev färdig 1775. Av någon anledning sattes målningarna

aldrig upp i det rum de var avsedda för utan hamnade i Nyköping. Där fanns de länge på residensets vind tills de sattes upp på sin nuvarande plats. Sevenboms målningar utgör tveklöst residensets förnämsta konstskatt.

Ovanför den öppna spisen, i landshövdingens rum, hänger ett porträtt i helfigur av Karl IX, Gustav Vasas yngste son, som innan han blev kung var hertig av Södermanland och ofta residerade på Nyköpingshus där han avled 1611. Målningen är en 1900-talskopia efter originalet på Gripsholms slott och sattes upp på 1930-talet. Samtidigt kompletterades de åtta väggmålning-

arna med en Stockholmsvy.

Ovanför de tre dörrarna i rummet sitter överstycken, som i likhet med väggmålningarna är äldre än själva residenshuset och eventuellt kommer från någon annan lokal som använts av länsstyrelsen.

På andra sidan hallen möter först Blå salongen, som har sitt namn av rummets blå tapeter med gyllene mönster. De gustavianska speglarna och spegelborden som är placerade mellan fönstren inköptes 1927 av landshövding Reuterskiöld för residenset. De övriga gustavianska möblerna har införskaffats från antikhandeln. Möblernas ursprungliga färg har tagits fram och de har klätts om med siden. Dörröverstyckena i rummet pryds av Södermanlands och Nyköpings vapen.

Innanför Blå salongen finns biblioteket som är möblerat med 'Bellmansstolen' och nyttillverkade hyllor och bord.

Representationsvåningen avslutas i väster med Gröna salongen som också är sammanträdesrum för länsstyrelsens styrelse. På landshövding Reuterskiölds tid kallades rummet Stora salongen. Stolarna kring sammanträdesbordet inköptes på 1920-talet för residenset i Nyköping, men flyttades 1971 till residenset i Luleå. Nu har de återbördats till fadershuset. På väggarna hänger porträtt av tidigare landshövdingar. Mattan är en nyinköpt persisk Azari. Kristallkronan inköptes 1927 av landshövding Reuterskiöld och den öppna spisen i kolmårdsmarmor i empirestil härstammar från nyinredningen 1907.

Mot trädgården ligger matsalen som till vardags härbärgerar sex arbetsplatser vid lösa bord, som flyttas ut när salen används för sitt egentliga ändamål. Efter 1971 delades matsalen, som en gång hade plats för 70 sittande gäster, upp i vanliga kontorsrum som var placerade utefter en sidokorridor. Nu har rummet återställts till det ursprungliga utseendet från ombyggnaden 1907.

Landshövdingen i Södermanlands län är fortfarande den ende landshövding som inte bor på länsresidenset men byggnaden fungerar nu åter för länets officiella representation. ■

Staffan Nilsson

Södermanland på en tallrik

Självklart bör en kulinarisk presentation av Södermanland börja vid havet i Trosa. Vid den yttersta delen av bryggan, den som kallas Smörbyttan, känns doften av det salta vattnet. I hamnen kan man köpa den guldkimrande böcklingen. I förrätten finns den koncentrerade sältan och doften. Brödet till är bakat vid Saltå kvarn i Järna. Biodynamiskt förstås.

Det finns säkert en del markägare i Södermanland som tycker att den bästa platsen för ett vildsvin är på tallriken. Rymlingar ur vildsvinshägnen bökar upp potatisåkrar och sädesfält. Dessa herrelösa jordfräsar ställer till så svåra skador på jordbruksmarken att skyddsjakt är tillåten året runt. Vildsvin finns i dag över hela Södermanland; särskilt många finns på Södertörn.

Att använda ett så historiskt och aromatiskt äpple som Åkerö i äppelpajen känns som en lyx. Moderträdet till Åkeröäpplet sattes 1759 på Carl Gustaf Tessins säteri Åkerö som ligger på en ö i sjön Yngaren, 4 mil från Nyköping. Carl Härleman ritade huvudbyggnaden och förslag till två flyglar. Resultatet blev ett av Sveriges vackraste rokokosäten.

Vi avslutar vår kulinariska rundresa i länet i residensstaden med ett glas Nyköpingsbrännvin. Till mat känns den drycken inte helt rätt med sin karaktäristiska söta smak av anis. Men att dricka den till en kopp kaffe efter en Sörmlandsmiddag går alldeles utmärkt.

Eva Rosander

4 personer

FINA FISKEN MED RENA RÅGEN
400 g böckling (ca 5 st)
2 msk kapris
3 sardellfiléer
1/2 dl god majonnäs
1/2 dl olivolja
den pressade saften av 1/2 citron

Rensa fisken och lägg sedan allt utom olivoljan och citronsaften i en matberedare. Mixa under ett kort ögonblick. Häll i olivoljan i en fin stråle under gång tills massan får en fluffig konsistens. Blanda i citronsaften och smaka av till friskhet.

Lägg en ring av tärnad rödbeta på tallriken och lägg ett välformat ägg av böcklingkrämen i mitten. Dekorera med gräslöksstrån och en extra citronglyfta.

Servera med en skiva av Saltåbrödet Rena rågen. Inget smör behövs.